

تأثیر سازوکار یو.پی.آر سازمان ملل بر عملکرد جمهوری اسلامی ایران

رحمت حاجی مینه^(۱)
دانشیار روابط بین الملل، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
محسن قانع
دانشجوی دکتری روابط بین الملل، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
(تاریخ دریافت ۱۴۰۳/۲/۱۳ - تاریخ پذیرش ۱۴۰۳/۸/۱۶)

چکیده

سازوکار یو.پی.آر، نهادی مبتنی بر منشور سازمان ملل متحد و یکی از ارکان اصلی شورای حقوق بشر است که بر اساس یک رفتار عینی، شفاف، غیر گزینشی، سازنده، غیر متخاصمانه و غیر سیاسی با هدف تضمین رفتار برابر با همه کشورهای عضو سازمان ملل به هنگام ارزیابی وضعیت حقوق بشر آن‌ها عمل می‌کند. هدف مقاله شناخت و تجزیه و تحلیل تأثیر سازوکار یو.پی.آر بر عملکرد جمهوری اسلامی ایران از بعد حقوق بشری بویژه بهبود وضعیت آن و حمایت از حقوق ذاتی و بنیادین بشر می‌باشد. سوال مقاله این است که سازوکار یو.پی.آر سازمان ملل، بعنوان نهادی مبتنی بر تعامل و همکاری با دولت‌های عضو سازمان ملل از جمله جمهوری اسلامی ایران ضمن ارائه توصیه‌های حقوق بشری به جمهوری اسلامی ایران، بستر مناسب را جهت بهبود تعامل و همکاری این کشور با سایر سازوکارهای حقوق بشری بین‌المللی از جمله با شورای حقوق بشر، نهادهای معاهداتی و رویه‌های ویژه فراهم کرده و بر عملکرد این کشور از منظر حقوق بشری تأثیرگذار بوده است. مقاله در صدد است تا با استفاده از روش تبیینی-تحلیلی و چارچوب نظری مبتنی بر نهادگرایی نئولیبرال و اهمیتی که نظریه مذکور برای موضوع همکاری‌های بین‌المللی و سازمان‌های بین‌المللی قائل است، تأثیر سازوکار یو.پی.آر بر عملکرد جمهوری اسلامی را در بعد حقوق بشری آن از طریق پاسخگویی در وضعیت حقوق بشر با توجه به طیف وسیع توصیه‌های دریافتی این کشور از سوی دولت‌های مختلف بررسی کند.

واژگان کلیدی: سازوکار یو.پی.آر، سازمان ملل، جمهوری اسلامی ایران، نهادهای معاهداتی حقوق بشری، شورای حقوق بشر

● ۱. مقدمه

سازوکار یو.پی.آر از جمله ابزارهای نظارتی شورای حقوق بشر می‌باشد که بر اساس قطعنامه ۶۰/۲۵۱/۱۵ مصوب ۱۵ مارس ۲۰۰۶ مجمع عمومی سازمان ملل، ایجاد گردیده است. کار گروه یو.پی.آر نیز متعاقباً، براساس قطعنامه ۵/۱ مصوب ۱۸ ژوئن ۲۰۰۷ با هدف نظارت، ارتقاء و حمایت از حقوق بشر در کلیه کشورهای جهان و مبتنی بر انجام گفتگو، همکاری، تعامل سازنده و رفتار برابر با کلیه دول عضو سازمان ملل، تاسیس شد. بر این اساس سازوکار یو.پی.آر، بعنوان نهادی مبتنی بر تعامل و همکاری از جمله با جمهوری اسلامی ایران ضمن ارائه توصیه‌های حقوق بشری به این کشور طی مراحل مختلف، بستر مناسبی را جهت بهبود همکاری جمهوری اسلامی ایران با سایر سازوکارهای بین‌المللی حقوق بشری از جمله با شورای حقوق بشر، نهادهای معاهداتی و رویه‌های ویژه شورای مذکور فراهم کرده و بر عملکرد این کشور از منظر حقوق بشری تأثیرگذار بوده است. تا کنون سه مرحله از سازوکار یو.پی.آر برگزار شده که اولین آن در سال ۲۰۰۸ بوده است. مرحله چهارم یو.پی.آر از نوامبر ۲۰۲۲ آغاز گردیده و هم‌اکنون کشورها در حال گذار از مرحله چهارم قرار دارند. جمهوری اسلامی ایران، همواره از بدو تاسیس این سازوکار دارای تعاملات مثبت و سازنده‌ای با آن بوده و این روند کماکان ادامه دارد. نظر به اهمیت این موضوع برای جمهوری اسلامی ایران که همواره تلاش نموده تا بتواند در سطوح مختلف دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی در زمینه ترویج و حمایت از حقوق بشر و همچنین تقویت نهادهای مربوط به آن گام بردارد، هدف مقاله جاری پاسخ به این سوال است که آیا سازوکار یو.پی.آر بر عملکرد جمهوری اسلامی ایران در بعد حقوق بشری آن اثر داشته است. فرضیه مقاله نیز این است که سازوکار یو.پی.آر سازمان ملل، بعنوان نهادی مبتنی بر تعامل و همکاری با دولت‌های عضو سازمان ملل از جمله جمهوری اسلامی ایران ضمن ارائه توصیه‌های حقوق بشری، بستر مناسبی را جهت بهبود تعامل و همکاری جمهوری اسلامی ایران با سایر سازوکارهای بین‌المللی از جمله با شورای حقوق بشر، نهادهای معاهداتی و رویه‌های ویژه فراهم نموده و بر عملکرد این کشور از منظر حقوق بشری تأثیرگذار بوده است. همچنین با توجه به جایگاه مهم سازوکار یو.پی.آر در میان سازوکارهای بین‌المللی حقوق بشری، هدف دیگر مقاله نیل به فهم مناسب‌تری از چگونگی ساختار مذکور می‌باشد.

● ۲. پیشینه پژوهش:

قانعی (۱۳۸۹) در کتاب بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر (یو.پی.آر) بعنوان اولین کتاب نوشته شده در خصوص سازوکار مذکور، به تبیین ماهیت سازوکار یو.پی.آر و فرآیند تعامل، مشارکت و همکاری جمهوری اسلامی ایران با آن طی اولین مرحله برگزاری نشست‌های یو.پی.آر پرداخته است. قانعی (۱۳۹۶) در دومین کتاب خود تحت عنوان سازوکار و کار بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر (یو.پی.آر) سازمان ملل و دومین نشست یو.پی.آر جمهوری اسلامی ایران، ضمن معرفی آخرین تحولات مفهومی و ساختاری سازوکار یو.پی.آر، فرآیند دومین نشست بررسی دفاع جمهوری اسلامی ایران

از دومین گزارش ملی خود به سازوکار مذکور را بررسی کرده است. شریفی (۱۳۹۷) در مقاله سازوکار یو.پی.آر: وضعیت زنان در ایران مشخصاً وضعیت زنان در گزارش یو.پی.آر جمهوری اسلامی ایران و توصیه‌های مربوطه از سوی کشورها پرداخته و بهبود در وضعیت آنان را متأثر از عوامل داخلی و بین‌المللی از جمله یو.پی.آر مطرح نموده است. شریفی طراز کوهی و زمانی (۱۳۹۲) در مقاله افزایش احترام به حقوق بشر در پرتو سازوکار بررسی ادواری جهانی، تاسیس سازوکارهای جدید از جمله یو.پی.آر را با هدف افزایش احترام به حقوق بشر برشمردند و آنرا یک چهارچوب نظارتی و ارتقایی مبتنی بر تعامل، همکاری و مشارکت کشورها با هدف تقویت احترام به حقوق بشر در سراسر دنیا عنوان کرده‌اند. مسکیتا، ژودیت بونه (۲۰۱۹) در مقاله یو.پی.آر: آیا یو.پی.آر یک رویه نوین ارزشمند برای حق سلامت است، با استفاده از یک چارچوب تحلیلی و تجربی حق سلامت را در توصیه‌های ارائه شده به دولت‌ها طی دو دوره اول و دوم یو.پی.آر بررسی کرده است. دفتر کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل (۲۰۱۶) در مقاله منتشره تحت عنوان یو.پی.آر و صلح پایدار ضمن بررسی سازوکار یو.پی.آر دول عضو سازمان ملل را تشویق به مشارکت در فرآیند آن برای در نظر گرفتن ابعاد حقوق بشری روند صلح‌سازی کرد است. همچنین هدف اصلی تاسیس یو.پی.آر را بهبود وضعیت حقوق بشر در هر کشور عنوان داشته است. چالز ورث و لارکینگ (۲۰۱۵). در مقاله حقوق بشر و بررسی دوره‌ای جهانی: قدرت نظارتی بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر (یو.پی.آر)، تمرکز مقاله خود را بیشتر روی ابعاد نظارتی سازوکار یو.پی.آر گذاشته و به سایر کارکردهای آن نپرداخته است. تومشات، کریستین (۲۰۱۱) در مقاله بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر: یک نظام جدید حقوق بین‌الملل با قوانین معین ضمن تشریح تاریخچه تاسیس سازوکار یو.پی.آر معتقد است فرآیند مذکور به شیوه‌ای کامل توانسته اصل برابری حاکمیت که در ماده یک (۳) منشور ملل متحد ذکر شده را، منعکس نماید، و بر آن اساس دولت‌ها می‌توانند از تبعیض یا برتری کشورهای قدرتمند با ارائه توصیه شکایت کند.

● ۳. رویکرد و چارچوب نظری:

رویکرد نظری پژوهش جاری بر اساس روش تبیینی - تحلیلی و مبتنی بر رویکرد حقوقی است. چارچوب نظری نیز در رساله حاضر نیز بر اساس نهادگرایی نئولیبرال است که شکل توسعه یافته‌ای از تفکر لیبرال می‌باشد. چارچوب مذکور معتقد است همکاری بین‌المللی بین دولت‌ها امکان‌پذیر و پایدار است و چنین همکاری‌هایی می‌تواند تضاد و رقابت را کاهش دهد. نئولیبرال‌ها نقش نهادها و رژیم‌های بین‌المللی را در تسهیل همکاری بین دولت‌ها برجسته می‌کنند. با توجه اهمیتی که نظریه مذکور برای موضوع همکاری‌های بین‌المللی و همچنین سازمان‌های بین‌المللی قائل است، نویسندگان از این استدلال که نهاد‌های بین‌المللی می‌توانند اجازه دهند تا دولت‌ها به شکل موفقیت‌آمیزی در نظام بین‌الملل همکاری کنند، بهره می‌برند. در خصوص بررسی سازوکار یو.پی.آر و عملکرد جمهوری اسلامی ایران در بعد حقوق بشری آن، نظریه نهادگرایی نئولیبرال می‌تواند

بسیار تأثیرگذار عمل کند و راهبرد جمهوری اسلامی ایران نیز با مؤلفه‌های نهادگرایی نئولیبرال سنخیت بیشتری دارد. واقع‌گرایی به سازمان‌های بین‌المللی نگاه‌آزایی داشته، نهادگرایی نئولیبرال به آن‌ها در قالب همکاری و تعامل نگاه کرده و سازه‌انگاران نیز به سازمان‌ها بین‌المللی در قالب و چارچوب رابطه بین ساختار-کارگزار می‌نگرند.

● ۴. بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر:

بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر^(۱) فرآیندی منحصر به فرد است که شامل بازبینی دوره‌ای پرونده حقوق بشر کلیه کشورهای عضو سازمان ملل در یک بازه زمانی چهار و نیم ساله می‌باشد. از این منظر یو.پی.آر ابتکار و ابداعی نوآورانه است که وضعیت حقوق بشر همه دول عضو سازمان ملل را بر اساس رفتاری برابر، یکسان و غیرسیاسی بررسی می‌کند. این سازوکار همچنین فرصت یکسانی را برای همه کشورهای عضو سازمان ملل فراهم می‌کند تا بتوانند ضمن تبیین اقدامات خود جهت بهبود وضعیت حقوق بشر در داخل کشورشان، چالش‌های فرا روی خود را نیز برای آنان تشریح کنند.^(۲) بعلاوه کشورهای طی فرآیند یو.پی.آر، قادر خواهند بود تا بهترین شیوه‌های حقوق بشری خود را برای سایرین به اشتراک گذارند. در حال حاضر، هیچ سازوکار بین‌المللی دیگری همانند این نوع سازوکار وجود نداشته و بر این اساس می‌توان عنوان کرد که یو.پی.آر در نوع خود بی‌همتا و منحصر بفرد است. زیرا بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر،^(۳) فرآیندی دولت محور بوده که تحت نظارت شورای حقوق بشر سازمان ملل انجام می‌گیرد و از این رهگذر فرصتی را برای تمام کشورهای جهان فراهم می‌کند تا ضمن حضور در شورای حقوق بشر و کارگروه مربوطه به آن ضمن ارائه گزارشی از آخرین تحولات و دستاوردهای حقوق بشری خود در بازه زمانی معین، آخرین اقدامات خود جهت بهبود وضعیت حقوق بشر کشورشان را تبیین کرده، به تعهدات حقوق بشری دولت متبوع خود پرداخته و در این میان چالش‌ها و موانع احتمالی تحقق آن‌ها را نیز مورد اشاره قرار دهند. از جمله ویژگی‌های اصلی سازوکار یو.پی.آر را می‌توان تضمین اطمینان برای اعمال رفتار برابر با کلیه کشورهای عضو سازمان ملل به هنگام بررسی و ارزیابی وضعیت حقوق بشر آن‌ها برشمرد. هدف نهایی این سازوکار، در واقع بهبود وضعیت حقوق بشر در همه کشورها و رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر در نقاط مختلف جهان است. بنابراین، هیچ سازوکار جهانی دیگری از این نوع جهت انجام این بررسی وجود ندارد. دبیرکل سازمان ملل در ۲۴ فوریه ۲۰۲۰ در سخنرانی افتتاحیه چهل و سومین اجلاس شورای حقوق بشر در معرفی "فراخوان اقدام دبیرکل برای حقوق بشر"^(۴) اینگونه اظهار داشت: "فراخوان اقدام دبیرکل برای حقوق بشر، یک اقدام عملی و نوینی است که هدف آن تقویت بسترهای همکاری برای رسیدگی به چالش‌های حقوق بشری با استفاده

1. (UPR)

۲. از جمله کشورها مخالف تاسیس شورای حقوق بشر که به قطعنامه تاسیس آن نیز رای منفی دادند آمریکا و رژیم اسرائیل بودند.

3. Universal Periodic Review (UPR)

4. Call to Action for Human Rights

از توان و پتانسیل بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر می‌باشد که به زودی منتشر و صادر خواهد شد.^(۱) متعاقباً، راهنمای عملی فراخوان مذکور، به زبان‌های مختلف توسط دفتر کمیسر عالی حقوق بشر و با مشورت با نظام ملل متحد در ۱۸ آگوست ۲۰۲۰ نهایی و منتشر شد. هدف از این راهنمای عملی ارائه مشاوره در مورد چگونگی تعامل نهادهای سازمان ملل در سطوح کشوری جهت حمایت از فرآیند یو.پی.آر و پشتیبانی از پیشرفت کشورهای عضو سازمان ملل در زمینه حقوق بشر و اهداف توسعه پایدار و همچنین پیشگیری و حفظ دستور کارهای صلح پایدار است. (OHCHR)

● ۵. تاسیس سازوکار یو.پی.آر:

مجمع عمومی سازمان ملل در ۱۵ مارس ۲۰۰۶ با تصویب قطعنامه ۶۰/۲۵۱ شورای حقوق بشر را تاسیس کرد. قطعنامه مذکور به شورای حقوق بشر مسئولیت داد تا از جمله: "یک بررسی دوره‌ای جهانی را براساس اطلاعات عینی و قابل اعتماد مبتنی بر انجام تعهدات حقوق بشری هر یک از کشورها، به گونه‌ای که دارای پوشش جهانی بوده و رفتاری برابری با همه کشورها را تضمین کند" انجام دهد. یک سال پس از اولین جلسه شورای حقوق بشر، در ۱۸ ژوئن ۲۰۰۷ اعضای شورا با تصویب سند تاسیس شورا که در واقع ترسیم کننده نقشه راه و راهنمای کار آینده شورا بود، موافقت کردند.^(۲) از جمله عناصر اصلی مندرج در این سند، بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر (یو.پی.آر) بود. متعاقباً، سازوکار یو.پی.آر در فرآیند بازبینی شورای حقوق بشر توسط قطعنامه ۱۶/۲۱ مصوب سال ۲۰۱۱ و همچنین، تصمیم^(۳) شماره ۱۷/۱۱۹ مصوب ۱۹ ژولای ۲۰۱۱ شورای مذکور، اصلاح شد. این دو سند اصلاحات لازم برای بررسی مراحل بعدی یو.پی.آر ارائه دادند. بر اساس سند ضمیمه قطعنامه ۵/۱ مورخ ۱۸ ژوئن ۲۰۰۷ شورای حقوق بشر، تحت عنوان نهادسازی شورای حقوق بشر^(۴)، به ترتیب مبانی، اصول و اهداف ساز و کار یو.پی.آر شامل: منشور سازمان ملل متحد، اعلامیه جهانی حقوق بشر، معاهدات حقوق بشری که دولت‌ها عضو آن‌ها هستند و نهایتاً وعده‌ها و تعهدات دو اطلبانه دولت‌ها، از جمله تعهداتی که آن‌ها به هنگام نامزدی خود جهت عضویت در شورای حقوق بشر، اعلام می‌کنند، می‌باشد. بعلاوه، بدلیل ماهیت مکمل و متقابل روابط فیما بین، قوانین حقوق بشری با قوانین بین‌المللی حقوق بشر دوستانه، در بررسی یو.پی.آر دولت‌ها، باید، قوانین بین‌المللی بشر دوستانه را نیز، مدنظر قرار داد.

یو.پی.آر باید مبتنی بر اصول ذیل باشد:^(۵)

ارتقاء جهانشمولی، وابستگی متقابل، تفکیک ناپذیری، بهم وابسته بودن، ایجاد سازوکاری مبتنی بر اطلاعات عینی، قابل اتکاء و مبتنی بودن بر گفتگوهای تعاملی، تضمین پوشش جهانی، رفتار برابر با تمامی دولت‌ها، ایجاد فرآیند بین دولتی مبتنی بر عضویت در سازمان ملل، اقدام

1. OHCHR UPR Practical Guidance
2. A/HRC/RES/5/1
3. Decision 17/119
4. Ibid

۵. قانعی، محسن نهادهای نظارتی بین‌المللی حقوق بشری: تهران: دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری ۱۳۹۵

محور، تعامل کامل دولت تحت بررسی، سازوکار مکمل و غیر موازی با سایر سازوکارهای حقوق بشری باشد. بنابراین، سازوکار مذکور باید بتواند ارزش اضافی را در این خصوص ایجاد نموده و بر اساس رفتاری عینی، شفاف، غیر گزینشی، سازنده، غیر متخاصمانه و غیر سیاسی، عمل کند. همچنین فرآیند آن نباید بیش از حد طولانی بوده و واقع‌گرا باشد، میزان وقت و منابع انسانی و مالی غیرمتناسب را جذب نکرده، از ظرفیت شورای حقوق بشر، جهت واکنش به وضعیت‌های اضطراری حقوق بشری، نگاهد، ابعاد جنسیتی و سطح توسعه و ویژگی‌های خاص کشورها را بدون پیشداوری در خصوص الزامات مندرج در عناصر اساسی آنها، در نظر گیرد، مشارکت کلیه طرفین ذیربط از جمله سازمان‌های مرم نهاد و نهادهای ملی حقوق بشری را منطبق با قطعنامه ۶۰/۲۵ مورخ ۱۵ مارس ۲۰۰۶ مجمع عمومی سازمان ملل و همچنین قطعنامه ۳۱/۱۹۹۶ مورخ ۲۵ ژوئای ۱۹۹۶ شورای اقتصادی اجتماعی سازمان ملل و نیز هرگونه تصمیم متخذه توسط شورا در این خصوص را تضمین نماید (قانعی، ۱۳۹۵).

هدف اصلی سازوکار یو.پی.آر بهبود وضعیت حقوق بشر در تمام کشورهای جهان است. بنابراین سازوکار مذکور جهت گسترش ارتقاء و حمایت از حقوق بشر و نیل به این هدف، ناگزیر از ارزیابی وضعیت حقوق بشر کشورهای مختلف و همچنین رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر آنان است. سایر اهداف شامل: بهبود وضعیت جاری حقوق بشر کشورها، اجرای الزامات و تعهدات حقوق بشری دولت‌ها، ارزیابی تحولات مثبت و چالش‌های فراروی دولت‌ها، تقویت ظرفیت‌سازی و کمک فنی دولت تسهیم بهترین اقدامات بین دولت‌ها و طرفین ذیربط، ترغیب دولت‌ها به همکاری و تعامل کامل با شورای حقوق بشر و سایر نهادهای حقوق بشری از جمله دفتر کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل می‌باشد.

● ۶. موضع دولت تحت بررسی در خصوص توصیه‌های دریافتی:

دولت تحت بررسی در فرآیند سازوکار یو.پی.آر باید در خصوص کلیه توصیه‌های دریافت شده طی نشست بررسی یو.پی.آر کشورش و قبل از تصویب گزارش در شورای حقوق بشر در خصوص تک تک توصیه‌ها موضع‌گیری کند و موضع خود را در خصوص هر یک از آن‌ها رسماً اعلام کند. براساس پاراگراف سی و دو مندرج در قطعنامه ۵/۱ مصوب ۲۰۰۷ شورای حقوق بشر "توصیه‌هایی که از حمایت دولت مربوطه برخوردار می‌شوند، به عنوان پذیرفته شده^(۱) معرفی خواهند شد. سایر توصیه‌ها همراه با نظرات^(۲) دولت مربوطه در مورد آن مورد توجه قرار خواهد گرفت.^(۳) هر دو در گزارش نتیجه‌ای^(۴) که توسط شورای حقوق بشر تصویب می‌شود، گنجانده خواهد شد." در این مرحله دولت تحت بررسی این فرصت را دارد تا در خصوص هم توصیه‌هایی که می‌پذیرد یا توصیه‌هایی

1. enjoy the support
2. comments
3. Note
4. the outcome report

که در نظر می‌گیرد^(۱) و یا رد^(۲) می‌کند، نظرات اولیه خود را ارائه دهد. هم توصیه‌های پذیرفته شده و هم رد شده در گزارش یو.پی.آر دولت گنجانده خواهد شد. پس از تصویب گزارش در نشست کار گروه یو.پی.آر، دولت‌ها تا دو هفته فرصت دارند تا نسبت به انجام اصلاحات ویرایشی خود در خصوص سخنرانی و توصیه‌های مندرج در آن از طریق دبیر خانه اقدام کنند. گزارش‌های دوره‌ای مصوب نشست کار گروه یو.پی.آر شامل سه قسمت است: اجزاء گزارش مصوب کار گروه یو.پی.آر شامل یک مقدمه^(۳)، خلاصه‌ای از روند برگزاری نشست^(۴) از جمله گزارش ارائه شده توسط دولت تحت بررسی،^(۵) گفتگوهای تعاملی و پاسخ‌های دولت تحت بررسی،^(۶) و نهایتاً نتیجه‌گیری و توصیه‌های^(۷) ارائه شده توسط دولت‌ها می‌گردد. بعد از تصویب گزارش در کار گروه یو.پی.آر، بخش خلاصه اقدامات^(۸) در ۱۰۷۰۰ کلمه منتشر می‌گردد. پاسخ دولت به توصیه‌های دریافتی نیز متعاقباً تحت سندی به عنوان آندوم^(۹) به صورت مکتوب به دبیر خانه شورای حقوق بشر ارسال خواهد شد. پس از تصویب گزارش در کار گروه یو.پی.آر و همچنین بر اساس بیانیه رئیس^(۱۰) مصوب شورا، گزارش یو.پی.آر دولت‌های تحت بررسی، باید در یکی از نشست‌های منظم شورای حقوق بشر و ذیل دستور کار ماده شش آن به تصویب برسد. طی این نشست یک ساعته (۶۰ دقیقه)، دولت تحت بررسی می‌تواند به سوالات و مسائلی پاسخ دهد که در طول کارگروه یو.پی.آر به اندازه کافی به آن‌ها رسیدگی نشده و به توصیه‌هایی که دولت‌ها هنگام بررسی مطرح کرده‌اند و همچنین، به توصیه‌های واصله در نشست کار گروه یو.پی.آر و تعهدات مربوطه پاسخ دهد و به تعهدات داوطلبانه^(۱۱) خود بپردازد. به علاوه، به کشورهای عضو و ناظری که ممکن است بخواهند نظرات خود را در مورد گزارش ابراز کنند و همچنین، به سازمان‌های مردم‌نهاد و سازمان ملی حقوق بشری و سایر ذینفعان نیز در این مرحله فرصت اظهار نظر اختصاص می‌یابد.

دولت‌ها دارای نقش اصلی در اجرای توصیه‌های یو.پی.آر هستند بنابراین، باید ضمن حصول اطمینان از ترجمه و انتشار گسترده توصیه‌ها به سمت اجرای آن‌ها و یا حداقل توصیه‌های پذیرفته شده در نشست کار گروه یو.پی.آر کشور از جمله از طریق در نظر گرفتن توصیه‌ها در برنامه ریزی خود، گام بردارند. دولت‌ها مسئولیت اصلی اجرای توصیه‌های مندرج در گزارش نهایی یو.پی.آر را دارند و همه کشورها در مورد پیشرفت یا عدم اجرای این توصیه‌ها باید پاسخگو باشند. دولت‌ها معمولاً اطلاعاتی را در خصوص آنچه که برای اجرای توصیه‌های در مراحل اول و دوم یو.پی.آر انجام داده و همچنین پیشرفت‌ها و دستاوردی خود در زمینه حقوق بشر را ارائه دهند.

1. take note
2. differ
3. Introduction
4. Summary of the proceedings of the review process
5. Presentation by the State under Review;
6. Interactive dialogue and responses by the State under review
7. recommendations
8. Summary proceedings
9. Addendum
10. HRC PRST/9/2
11. Voluntary commitments

نشست بررسی اولیه سازوکار یو.پی.آر بر اساس جدول زمانی منتشره توسط دبیرخانه یو.پی.آر شورای حقوق بشر تعیین و نشست کارگروه‌های یو.پی.آر که متشکل از ۴۷ کشور عضو شورای حقوق بشر می‌باشد، در شهر ژنو انجام می‌گیرند. لازم به ذکر است، بعد از شیوع کوید نوزده نشست‌های مذکور به صوت مجازی برگزار می‌شوند. طی این نشست دویست و ده دقیقه‌ای کار گروه یو.پی.آر، گزارش ملی یو.پی.آر دولت تحت بررسی توسط رئیس و اعضای هیات اعزامی ارائه می‌گردند. سپس گفتگوی تعاملی بین دولت مورد بررسی و کشورهای عضو و ناظر شورای حقوق بشر، صورت می‌پذیرد و دولت‌ها در این مرحله طی ارائه سخنرانی خود، توصیه‌های مختلفی را به کشور تحت بررسی ارائه می‌کنند. پس از پایان یافتن نشست بررسی و بعد از طی شدن یک بازه زمانی چهل و هشت ساعته، نشست جداگانه سی دقیقه‌ای توسط کار گروه یو.پی.آر برگزار و در آن پیش‌نویس سند گزارش یو.پی.آر دولت تحت بررسی تصویب می‌گردد^(۱).

متعاقباً گزارش مذکور دو ماه بعد و پس از ارائه نظرات و دیدگاه‌های دولت تحت بررسی در خصوص هر یک از توصیه‌های دریافتی در نشست کار گروه، توسط اعضای شورای حقوق بشر در ذیل دستور کار ماده شش شورا (یو.پی.آر) به تصویب می‌رسد. روند یو.پی.آر باعث مشارکت کلیه ذی نفعان مربوطه از جمله سازمان‌های غیردولتی، نهادهای ملی حقوق بشر و سازوکارهای منطقه‌ای می‌گردد. فعالان جامعه مدنی و سازوکارهای منطقه‌ای می‌توانند اطلاعات کتبی خود را برای تهیه گزارش ملی دولت تحت بررسی ارائه دهند. گزارش خلاصه دفتر کمیسر عالی در واقع حاوی اطلاعات ارسالی توسط جامعه مدنی و سایر ذینفعان است که در نشست بررسی دولت‌ها، آن‌ها را لحاظ می‌کنند. آن‌ها همچنین، می‌توانند در جلسه بررسی مربوط به نشست کار گروه یو.پی.آر و هم در جلسات منظم شورای حقوق بشر که نتایج بررسی دولت تحت بررسی تحت دستور کار شماره شش به تصویب می‌رسد، شرکت کرده و سخنرانی کنند، اما در نشست‌های مربوط به کار گروه یو پی آر اجازه سخنرانی ندارند.

● ۷. تأثیر سازوکار یو.پی.آر بر عملکرد جمهوری اسلامی ایران در حوزه حقوق بشری:

جمهوری اسلامی ایران بعنوان یکی از کشورهای عضو سازمان ملل و ناظر بر شورای حقوق بشر طی چند دهه گذشته ضمن عضویت در تعداد قابل توجهی از نهادهای معاهداتی و کنوانسیون‌های حقوق بشری بین‌المللی با آن‌ها از طریق ارسال گزارشات ادواری خود به کمیته ناظر بر هر یک در تعامل بوده است و در این رهگذر توصیه‌ها و ملاحظات نهایی آن‌ها را در داخل مد نظر قرار داده است. این کشور همچنین جزو کشورهای بنیانگذار و حامی تاسیس سازوکار یو.پی.آر در شورای حقوق بشر سازمان ملل پس از سال ۲۰۰۸ میلادی می‌باشد. حضور فعال در نشست‌های مختلف کار گروه سازوکار یو.پی.آر از جمله در خصوص ایران و عملیاتی کردن توصیه‌های دریافتی توسط دولت‌های مختلف طی دو دهه گذشته در داخل کشور از جمله مهم‌ترین اثرات این سازوکار بر

1. www.upr-info.org

عملکرد کشورمان در حوزه‌های مختلف حقوق مدنی، سیاسی اقتصادی اجتماعی و فرهنگی است. از آنجائیکه سازوکار یو.پی.آر یک فرآیند منحصر به فرد است که وضعیت حقوق بشر همه کشورهای عضو سازمان ملل را به صورت دوره‌ای و یکسان بررسی می‌کند، بنابراین جمهوری اسلامی ایران، سازوکار مذکور را که مبتنی بر همکاری متقابل است کاملاً برسمیت شناخته و آندسته از توصیه دول عضو را که پذیرفته است در داخل اجرا می‌کند. از این رو در سازمان ملل دنبال تقویت آن در برابر روندهایی است که درصدد تضعیف شایستگی این سازوکار منصفانه می‌باشند.

در واقع تداوم تعامل سازنده و همکاری جمهوری اسلامی ایران با سازوکار مذکور از جمله اثرات آن بر عملکرد این کشور می‌باشد. حضور همه جانبه و مشارکت پویا ایران در سه مرحله یو.پی.آر شامل فوریه ۲۰۱۰، ۳۱ اکتبر ۲۰۱۴ و ۸ نوامبر ۲۰۱۹ در پنو و دریافت بیش از ۸۰۰ توصیه در مجموع و پذیرش حدود نیمی از آن‌ها توسط ایران بخوبی موید این موضوع است. جمهوری اسلامی ایران در گزارش دهی و تعامل سازنده با این سازوکار بسیار جدی می‌باشد. زیرا ضمن ارائه گزارشی جماع و تخصصی از آخرین دستاوردهای حقوق بشری خود طی هر یک از نشست‌های یو.پی.آر برخی از مشکلات و چالش‌های پیش روی کشور جهت تحقق توصیه‌های دریافتی بویژه اعمال اقدامات قهری یکجانبه^(۱) مانع تحریم‌های قهری یکجانبه از جمله تحریم‌های اقتصادی است که مانع دستیابی کامل کشور به توسعه اقتصادی و اجتماعی بویژه حق حیات، سلامت حق توسعه و غیره شده را تبیین و به این شورا ارائه می‌کند. در این چارچوب سفر رسمی خانم آلنا دوهان گزارشگر ویژه اثرات منفی اقدامات قهری یکجانبه بر بهره‌مندی از حقوق بشر (۱۲-۱ می ۲۰۲۲) به دعوت جمهوری اسلامی ایران با هدف بررسی اثرات تحریم‌های یکجانبه بر تحقق حق سلامت و چالش‌های فرا روی در اجرای و تحقق برخی از توصیه‌های دریافتی دولت‌ها به جمهوری اسلامی ایران در سازوکار یو.پی.آر جهت تحقق و بهبود حق سلامت و حق بهداشت صورت گرفت.

جمهوری اسلامی ایران همچنین، با اتخاذ رویکردی سازنده به کلیه توصیه‌های دریافتی در نشست‌های یو.پی.آر کشورش طی دو دهه گذشته به اجرای آندسته از توصیه‌های پذیرفته شده و یا در حال اجرا در حوزه‌های گوناگون پرداخته است. بعلاوه، در راستای اجرای توصیه‌های یو.پی.آر برخی قوانین و مقررات را در داخل کشور با هدف ارتقا و حمایت از حقوق بشر به تصویب رسانیده که از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره نمود:

تصویب و ابلاغ منشور حقوق شهروندی در دسامبر ۲۰۱۶، تصویب قانون الحاق یک بند به قانون مبارزه با مواد مخدر، ۲۰۱۷، تصویب قانون حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت، ژانویه ۲۰۱۸، تصویب قانون آیین دادرسی کیفری جدید^(۲) با توجه ویژه به موازین حقوق بشری از جمله حقوق متهم تحت عنوان تعیین سازوکارهای حمایتی و تعریف و ممنوعیت شکنجه، تصویب ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری در مورد نقش سازمان‌های مردم نهاد در اقامه اتهام در حمایت از حقوق بشر نیز از مهم‌ترین نوآوری‌های حقوقی در این زمینه است.

1. Unilateral coercive measures
2. the new Criminal Procedure Code

از جمله اثرات سازوکار یو.پی.آر بر عملکرد جمهوری اسلامی ایران را می‌توان توجه دول عضو سازمان ملل به وضعیت حقوق بشر در داخل کشور برشمرد. بعبارت دیگر فرآیند یو.پی.آر فرصتی را فراهم می‌کند تا باعث افزایش توجه موشکافانه بین‌المللی به رویه‌های حقوق بشر یک کشور از طریق ارائه توصیه‌ها جهت بهبود وضعیت حقوق بشر آن شود و یا توجهات را به نسبت به موضوعاتی که ممکن است کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند معطوف نماید. بر این اساس طی برگزاری سه دور نشست یو.پی.آر جمهوری اسلامی ایران بستری برای سایر دولت‌های عضو سازمان ملل فراهم شد تا برخی نگرانی‌های خود در خصوص وضعیت حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران توصیه‌هایی را در هریک از نشست‌های بررسی یو.پی.آر ایران بیان کنند. بعبارت دیگر فرآیند یو.پی.آر شامل بررسی جامع رویه‌های حقوق بشر ایران توسط سایر کشورهای عضو سازمان ملل است. طی بررسی، کشورها این فرصت را دارند که نگرانی‌های خود را بیان کنند، سؤالات خود را مطرح کنند و توصیه‌هایی در رابطه با وضعیت حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران را ارائه کنند. این روند توجه بین‌المللی را به وضعیت حقوق بشر در داخل را جلب می‌کند و پیشرفت و چالش‌ها را برجسته می‌کند. بحث‌های عمومی در جلسات شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد و گزارش‌های بعدی به درک وسیع‌تری از مسائل حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران در میان جامعه بین‌المللی کمک می‌کند. همچنین هنگامی که سوابق حقوق بشر یک کشور به عنوان بخشی از یو.پی.آر بررسی می‌شود، توجه در صحنه جهانی را به خود جلب می‌کند. این توجه از سوی دیگر کشورهای عضو سازمان ملل، سازمان‌های بین‌المللی حقوق بشر، گروه‌های جامعه مدنی و رسانه‌ها صورت می‌گیرد. فرآیند مذکور شامل بررسی کامل وضعیت حقوق بشر در کشور است که شامل بحث در مورد پیشرفت‌های انجام شده و چالش‌های نیز می‌باشد. فرآیند یو.پی.آر فرصتی را برای سایر کشورها فراهم می‌کند تا نگرانی‌های خود را در خصوص وضعیت حقوق بشر ایران بیان کرده و در خصوص مورد موضوعات خاص سؤالاتی و توصیه‌هایی را مطرح کنند. این نگرانی‌ها می‌تواند از آزادی بیان و آزادی‌های سیاسی گرفته تا حقوق زنان، رفتار با اقلیت‌ها و موارد دیگر باشد. از طرف دیگر از آنجائیکه دولت‌ها موظفند تا در قبال توصیه‌های ارائه شده در طول فرآیند یو.پی.آر پاسخگو باشند، بنابراین اگر کشوری توصیه‌های خاصی را بپذیرد، انتظار می‌رود که آن‌ها را اجرا کند و در چرخه‌های بررسی بعدی، پیشرفت خود را گزارش کند. این امر فشاری را برای دولت ایجاد می‌کند تا به تعهدات خود عمل کند.

تاثیر بعدی این سازوکار بر عملکرد جمهوری اسلامی ایران بهبود نسبی وضعیت حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران در مقایسه با قبل از نشست‌های یو پی آر بوده است، زیرا طی فرآیند بررسی یو.پی.آر، سایر کشورهای عضو سازمان ملل توصیه‌هایی را به کشور تحت بررسی در مورد چگونگی بهبود وضعیت حقوق بشر در عرصه‌های مختلف حقوق مدنی سیاسی اقتصادی اجتماعی و فرهنگی ارائه می‌دهند. این توصیه‌ها طیف وسیعی از موضوعات مانند حقوق معلولین، حقوق زنان و کودکان، آزادی بیان، حقوق اقلیت‌ها و غیره را پوشش می‌دهند. جمهوری اسلامی ایران توصیه‌هایی از کشورهای مختلف را بهبود و رسیدگی به موضوعاتی مانند آزادی بیان، حقوق زنان

حقوق اقلیت‌ها حقوق کودکان، حقوق اقلیت‌ها را دریافت کرده و در حال اجرای آنهاست. به عنوان بخشی از فرآیند یو.پی.آر، سایر کشورها توصیه‌هایی را به جمهوری اسلامی ایران ارائه می‌کنند که چگونه می‌تواند وضعیت حقوق بشر خود را در داخل بهبود بخشد. این توصیه‌ها طیف وسیعی از موضوعات از جمله آزادی بیان، حقوق زنان، آزادی مذهبی، رفتار با اقلیت‌ها و موارد دیگر را در بر می‌گیرد. هدف از این پیشنهادها ترغیب دولت به سوی اتخاذ تدابیر و سیاست‌هایی است که با استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر همسو باشد.

از دیگر آثار فرآیند یو.پی.آر بر عملکرد جمهوری اسلامی ایران افزایش تعامل با جامعه مدنی و سازمان‌های مردم‌نهاد است. بگونه‌ای که فرآیند یو.پی.آر باعث ایجاد بستر لازم جهت مشارکت بین دولت تحت بررسی و سازمان‌های جامعه مدنی شده و آنرا تشویق می‌کند. این امر به سازمان‌های غیردولتی و فعالان حقوق بشر اجازه می‌دهد تا در تهیه گزارش ملی مشارکت کرده و همچنین نگرانی‌های خود را در فرآیند یو.پی.آر منعکس کنند.^(۱) سمن‌ها می‌توانند گزارش‌های خود را به صورت مستقل به دفتر کمیسر عالی ارسال کنند، اطلاعات را به اشتراک بگذارند و در جلسات یو.پی.آر شرکت کنند. این مشارکت به جامعه مدنی اجازه می‌دهد تا نگرانی‌های خود را ابراز کرده و اطلاعات مستقیمی درباره نقض حقوق بشر کشور ارائه دهد و از بهبودها حمایت کنند و بدین طریق طیف متنوعی از دیدگاه‌ها در فرآیند بررسی کشور تحت بررسی در نظر گرفته خواهد شد.

فرآیند یو.پی.آر، همچنین باعث افزایش آگاهی داخلی در کشورهای تحت بررسی از جمله جمهوری اسلامی ایران می‌شود. بعبارت دیگر فرآیند یو.پی.آر می‌تواند به افزایش آگاهی مردم در مورد مسائل حقوق بشر در داخل کشور کمک کند و آگاهی مردم را در مورد مسائل حقوق بشر افزایش دهد. فرآیند مذکور می‌تواند همانطور که بحث‌های بین‌المللی چالش‌های حقوق بشر کشور را برجسته می‌کند، ممکن است افراد بیشتری در داخل ایران از این مسائل آگاه شوند. این افزایش آگاهی می‌تواند منجر به گفتمان عمومی، کنشگری و تقاضا برای تغییر از درون جامعه شود. دولت با مشارکت در فرآیند یو.پی.آر و پذیرش توصیه‌ها، متعهد به اجرای تغییراتی برای بهبود وضعیت حقوق بشر خود می‌شود. این امر نوعی پاسخگویی را ایجاد می‌کند زیرا جامعه بین‌المللی از جمهوری اسلامی ایران انتظار دارد به تعهدات خود عمل کند. عدم اجرای توصیه‌ها می‌تواند منجر به فشار دیپلماتیک و پیامدهای اعتباری برای ایران شود. بنابراین، فرآیند مذکور همچنین می‌تواند بر روابط دیپلماتیک بین کشور تحت بررسی و سایر کشورهای عضو سازمان ملل تأثیر بگذارد. بسته به اینکه چگونه یک کشور به توصیه‌ها پاسخ می‌دهد و به نگرانی‌های حقوق بشری خود رسیدگی می‌کند، جایگاه آن در جامعه بین‌المللی می‌تواند تحت تأثیر قرار گیرد. بعنوان مثال برخی دولت‌ها عضو سازمان ملل از جمله دول و جزایر کوچک از همکاری با سازوکار یو.پی.آر در مقاطعی سرزدند که باعث آثار حقوقی از جمله تصویب تصمیمی مبنی بر عدم همکاری با سازوکار یو.پی.آر برای آنان شده و در نهایت باعث تداوم همکاری با سازوکار مذکور شد. بنابراین، دولت‌ها ممکن است

1. <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/upr-home>

طی رایزنی‌های دیپلماتیک خود جهت تشویق جمهوری اسلامی ایران به اتخاذ اصلاحات بیشتر و تقویت عملکردهای حقوق بشری خود، مشارکت سازنده را داشته باشند.

● نتیجه‌گیری

در مقاله مذکور تلاش شد تا به طور خلاصه ضمن تبیین ساختار بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر (یو.پی.آر) اهداف، اصول، کار گروه و سایر بخش‌های مربوطه این موضوع تبیین گردد که چگونه سازوکار یو.پی.آر و فرآیند مربوطه چرخه‌ای از توجه و بحث بین‌المللی را آغاز می‌کند که می‌تواند بر رویکرد یک کشور به حقوق بشر تأثیر بگذارد. مضافاً آنکه سازوکار یو.پی.آر بستر مناسبی را جهت طرح مسائل و نگرانی حقوق بشری دولت‌ها و تشویق دولت‌ها به بهبود فراهم می‌کند. هر چند تأثیر فوری فرآیند مذکور ممکن است همیشه قابل توجه نباشد، اما می‌تواند با شناسایی زمینه‌های بهبود و تشویق به پذیرش تدریجی اصلاحات حقوق بشر به تغییرات بلندمدت نیز کمک کند. در طول زمان، تعامل مداوم با فرآیند یو.پی.آر می‌تواند به پیشرفت‌های فزاینده در رویه‌های حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران منجر شود. هر چند به لحاظ حقوقی توصیه‌های ارائه شده توسط دولت‌ها در کار گروه یو.پی.آر برای دولت ذیربط لازم‌آور نیستند، اما عدم اجرای آن‌ها در بلندمدت دارای آثار و تبعات سیاسی و بعضاً حقوقی برای دولت مذکور به همراه خواهد داشت. البته توجه به این نکته مهم است که فرآیند یو.پی.آر تنها یک سازوکار در چارچوب گسترده‌تر نظارت بین‌المللی حقوق بشری است و اثربخشی آن به عوامل مختلفی از جمله میزان همکاری و میزان مسئولیت‌پذیری دولت‌ها برای اجرای تغییرات بر اساس توصیه‌های دریافتی دارد. بنابراین، در مجموع می‌توان عنوان داشت فرآیند یو.پی.آر ممکن است در کوتاه مدت فاقد اثرات آنی برای دولت‌ها باشد، اما در بلندمدت می‌تواند با برجسته کردن زمینه‌هایی که نیازمند بهبود هستند از طریق تشویق دولت‌ها برای برداشتن گام‌های عملی از جمله در حمایت بیشتر جهت ارتقا حقوق بشر، به تغییرات بلندمدت در کشورها از جمله در جمهوری اسلامی ایران کمک نماید.

● منابع:

۱. - ستاد حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴)، پیشرفت حقوق بشری در پرتو توصیه‌های یو.پی.آر (در جمهوری اسلامی ایران)، تهران: دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری.
۲. قانعی: محسن، (۱۳۸۹)، بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر (یو.پی.آر)، تهران: اداره حقوق بشر وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارت وزارت امور خارجه.
۳. قانعی: محسن، (۱۳۹۵)، نهادهای نظارتی بین‌المللی حقوق بشر، تهران، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری.
۴. قانعی: محسن، (۱۳۹۶)، سازوکار بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر (یو.پی.آر) سازمان ملل و دومین نشست یو.پی.آر جمهوری اسلامی، تهران، مرکز پژوهش‌های بین‌المللی وزارت امور خارجه.
۵. تقی‌زاده انصاری، مصطفی، شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، اندیشه‌های حقوق خصوصی، ۱۳۸۷، شماره ۱۳، ص ۱۱۷ تا ۱۴۱
۶. تومشات، کریستین، بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر: یک نظام جدید حقوق بین‌الملل با قوانین معین، اکسفورد اکادمیک، ۲۰۱۱
۷. چالز ورث، هیلاری و لارکینگ، اما، حقوق بشر و بررسی دوره‌ای جهانی: قدرت نظارتی بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر (یو.پی.آر)، دانشگاه کمبریج، ۲۰۱۵
۸. حبیبی اردکانی، احمدرضا و همت، مسعود، تأثیر ویژگی‌های آیین ارزیابی ادواری شورای حقوق بشر، بر ارتقای احترام به حقوق بشر توسط دولت‌ها، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، ۱۳۹۷، شماره

- ۳۵، ص ۱۸۶-۱۶۳
۹. - خسروی، حسن، رضوانی، سید حسین (۱۳۹۷)، تحلیل رویه‌های ویژه شورای حقوق بشر سازمان ملل و بررسی رویکرد گزارشگران ویژه وضعیت حقوق بشر در ایران، دوفصلنامه حقوق اساسی، سال پانزدهم، پاییز و زمستان، صص ۳۱
 ۱۰. شریفی طرازکوهی، حسین و امید زمانی، محسن، افزایش احترام به حقوق بشر در پرتو مکانیسم بررسی ادواری جهانی، مجله روابط خارجی، تابستان ۱۳۹۲، شماره ۱۸
 ۱۱. گزارش‌های ادواری اول تا سوم جمهوری اسلامی ایران به سازوکار یو.پی.آر به ترتیب در سال‌های ۲۰۱۰، ۲۰۱۴ و ۲۰۱۹
 ۱۲. مسکیتا، ژودیت بونه، یو.پی.آر: آیا یو.پی.آر یک رویه نوین ارزشمند برای حق سلامت است؟ بهداشت و حقوق بشر دانشگاه آکس انگلیس، ۲۰۱۹، ۲۷
 ۱۳. مصفا، نسرین، ارزیابی سازوکارهای ملل متحد در حمایت از حقوق بشر: ارکان مبتنی بر منشور و معاهدات، نشریه مدرس علوم انسانی، ۱۳۸۲، دوره ۷، شماره ۴، صص ۱۷۸-۱۵۹
 14. Kohen, Robert O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press. ISBN 978-1-4008-2026-9.
 15. OHCHR. [Org/human rights mechanism/Human Right Council](http://www.ohchr.org/humanrightsmechanism/HumanRightCouncil).
 16. MARCUS HELMONS, S. (1999), "Dignité humaine et évolution de la science", EUUROPE IMFOS, mensuel Numéro spécial à l'occasion du 50 anniversaire de la Déclaration universelle des de l houwvre févzies, p. 18.
 17. MARCUS HELMONS, S. (1999), "Dignité humaine et évolution de la science", EUUROPE IMFOS, mensuel Numéro spécial à l'occasion du 50 anniversaire de la Déclaration universelle des de l houwvre févzies, p. 18.
 18. PHILIPS. S. NOOTENS (1999), « La bioéthique, une menace pour les droits de l'homme? Du discours à La réalité dans Dignité humaine et hiérarchie des valeurs: Les Limites irréductibles, Actes du colloque, Académie – Bruylant, Louvain – La – Neure.
 19. Commission of inquiry and fact-finding mission on human rights and humanitarian law. UN Human Rights Council. OHCHR, Genève, 2015.
 20. Decision 6/102 of the HRC: Follow-up to Human Rights Council resolution 5/1
 21. The UN Economic and Social Council, E/CN. 4/1998/45, 20 November 1997.
 22. HRC Res 5/1 and PRST/1 (President Statement on modalities and practices for the Universal Periodic Review Process).
 23. Human Rights indicators: a guide to measures and implementation, UN Human Rights Council. OHCHR, 2012.
 24. www.upr-info.org
 25. <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/upr-home>